

Презентація теми Конгресу NLS 2025

Патрісія Боскен-Кароз

Болісні кохання

Назва «Болісні кохання» співзвучна з нещасливими коханнями. Вона нагадує про драматичний, навіть трагічний вимір кохання чи кохань. В слові «болісні» чутно відтінок надмірності пережитого болю. Таким чином, певні афекти, такі як смуток, вказують на нездужання, й інші, такі як тривога, означають перетин межі нестерпного.

Фройд поставив у центр проблеми психічного страждання напругу між принципом задоволення і тим, що виходить за його межі. Лакан, зі свого боку, виділяв дивне задоволення, суміш радості й болю, яку він назвав жуїрування (*jouissance*). Вся література, на яку посилається Ролан Барт у своєму есеї «*Fragments d'un discours amoureux*» («Фрагменти розмови про кохання»), ґрунтується на болях кохання, в їх різних проявах: очікування, аскеза, захоплення, співчуття, залежність, вигнання, блукання, ревності тощо. Назва зовсім нещодавньої роботи Софі Калле, що присвячена жалобі кохання, «*Douleur exquise*» («Вишуканий біль»), також перегукується з парадоксальною сатисфакцією.

На основі різних підходів до кохання у викладанні Лакана, не без внеску Фрейда, ми, в свою чергу, дослідимо рушійні сили, що стоять за болісними коханнями.

Нестача, злість і смуток

У семінарі «*Перенесення*» Лакан покладає в основу проблеми кохання функцію нестачі. Звідси він виводить визначення: кохання - це віддати те, чого не маєш¹. При цьому він підкреслює, що те, чого бракує одному, не є тим, чого бракує іншому - асиметрія між люблячим і коханим й складає проблему кохання. «Все, що потрібно, - каже він, - це бути в гущі подій, закохатись, щоб опинитись захопленим цим розривом, цим дисонансом²».

Але саме з не-зв'язку бажання з його об'єктом і виникає значення кохання, що має з'явитися в кінці специфічної операції - метафори кохання. Ми тут можемо розпізнати передумови його більш пізнього твердження: кохання компенсує сексуальні не-стосунки (*non rapport sexuel*). Метафора кохання має непередбачуваний характер. Коли воно трапляється - відбувається диво, якщо

¹ Cf. Lacan J., *Le Séminaire, livre VIII, Le transfert*, texte établi par J.

-A. Miller, Paris, Seuil, 1991, p. 46.

² Ibid., p. 53.

ж ні - зустріч із розчаруванням або спустошенням. У «Бенкеті» Платона, сцена, яку Алкібіад влаштовує Сократу, показує його розчарування відмовою в дарі знаку кохання. Сократ не кохає, як стверджує Лакан, вже звернувши увагу на значущість й вплив знаку кохання як такого, що звернений до істоти.

Лакан оспорує концепцію кохання, яка *об'єднує, агрегує, асимілює, склеює* істот, що є взаємодоповнюваними. Він відкидає цю ілюзію кохання-злиття на основі ідеальної форми сфери. Він також зауважує, що *афективна прихильність* до цих цілісних форм вкорінена в уявній структурі й у «*Verwerfung* кастрації»³.

Лакан також посилається на Фрейда, для якого основою кохання є *Lust-Ich*, й саме воно є наслідком нарцисизму⁴.

Так, у семінарі «Логіка фантазму» він висуває таку формулу: «*Ті є лише тим, чим є я. Ті не є, отже, і я не є*»⁵.

Або ще: «*Якщо ти не є, то я вмираю*»⁶. Істина, каже він, надає сенсу еросу й оскільки вона відкидається, знову з'являється в реальності у вигляді «чудовиська - результат чого нам добре відомий в повсякденному житті». Він продовжує: «Як я стверджую, в кожному *Verwerfung* [...], кохання проявляється в реальному через найбільш незручні та гнітючі наслідки. Шляхи кохання ніде не позначені як такі, що легко простежити»⁷. Як зазначає Лакан, кохання не мислить. Іншими словами, кохання не визнає нарцисичну фантазію, яка її підтримує. Саме тоді вона може набувати забарвлення депресії або смутку, оскільки цей афект вказує на відмову або неприйняття несвідомого знання.

У «Телебаченні» Лакан чітко співвідносить смуток із моральною провиною яку, за його словами, «в останню чергу можна знайти лише в думці, в обов'язку правильного висловлювання або віднаходження себе в несвідомому, в структурі»⁸. Він виводить афект з емоційної сфери і пов'язує його з етикою правильного висловлювання (*bien dire*), яка «полягає у визначенні, у втискуванні в знання того, чого не можна сказати»⁹. Отже сум, каже Жак-Ален Міллер, - це упущене знання (*savoir manqué*).

Того ж року в своїй «*Note italienne*» («Італійській нотатці») Лакан висловив побажання стосовно психоаналізу: «розширити ресурси, за допомогою чого ми могли б обійтися без цього, без цих нещасливих стосунків, щоб зробити кохання більш гідним, ніж та велика кількість балаканини, яку воно становить донині»¹⁰.

Любові та дискурс

³ Lacan J., Le Séminaire, livre VIII, Le transfert, op. cit., p. 115.

⁴ Lacan J., Le Séminaire, livre XIV, La logique du fantasme, texte établi par J.-A. Miller, Paris, Seuil, 2023, p. 157.

⁵ Ibid., p. 144.

⁶ Ibid., p. 157.

⁷ Ibid., p. 144.

⁸ Lacan J., « Télévision », Autres écrits, Paris, Seuil, 2001, p. 526.

⁹ Miller J.-A., « Les affects dans l'expérience analytique », La Cause du désir, n° 93, 2016, p. 110.

¹⁰ Lacan J., « Note italienne », Autres écrits, Paris, Seuil, 2001, p. 311.

Однак, лише в Середньовіччі ми побачили популяризацію нещасливого взаємного кохання у формі куртуазного кохання. Лакан пов'язує появу цієї форми кохання з випадковістю зустрічі між ересю катарів і новою поезією трубадурів.

Для нього пристрасне кохання - це передусім факт дискурсу, який не відбувається просто так в будь-яку епоху. Він описує його як «неможливий страшний сон феодалізму», де «з боку жінки було щось таке, що не могло більше працювати взагалі»¹¹. У своєму семінарі «Ще» він позиціонує цей винахід дискурсу як єдиний спосіб для чоловіка, цілком підпорядкованому своїй Дамі, «елегантно вийти із становища відсутності статевого акту»¹². Чоловік виходить з цього, власне, шляхом ідеалізації Дами та усвідомлення її недоскопости, в той час як дискурс кохання підживлюється нестачею, трауром, втратою і смертю.

У своєму семінарі «Етика психоаналізу» Лакан зазначає точність «штучної, несправжньої організації означника»¹³, цього дискурсу, який у певний момент задає рамки аскези. Призупинення плотської насолоди, обхідні маневри та недоступність об'єкта використовуються потім як дисципліна задоволення чи незадоволення. Це підтверджується довільністю вимог випробування, яке влаштовує Дама своєму слугі, не позбавлене певної жорстокості. Лакан також вказує на те, що найбільш аскетичні практики були запозичені з «*L'Art d'aimer*» («Мистецтва кохати») Овідія, де кохання порівнюється з військовою службою.

Так само він підкреслює вирішальний вплив означника та перехід до мистецтва кохання в культурі. Романтичне кохання стане однією з форм відродження.

Ми бачимо, що кохання не пов'язане з Ідеалом, який передає традиція впорядкування статевих відносин. Але до цього давнього порядку, «вік Батька», структурований за вертикальною логікою, було замінено логікою горизонтальною, афінною, що споріднена з *не-всім*, як це підкреслює Жак-Ален Міллер.¹⁴ Чи змінюють природу мук кохання у цьому ракурсі сучасні реконфігурації шлюбної одиниці в різноманітних домовленостях, таких як «поліаморія» або «стосунки на трьох», що замінюють стандартний дует? У всякому разі, любовні страждання сьогодні трактуються інакше, ніж у минулому.

На зміну дискурсу кохання, що ґрунтується на нестачі, на втраченому об'єкті або недоскопному ідеалі, прийшов інший дискурс, що заперечує невдачу на уявній осі «той, що домінує - над ким домінують» (*dominant-dominé*). Під час останнього Конгресу ВАП (AMP), Жак-Ален Міллер зазначив його розповсюдженість у любовних стосунках.

¹¹ Lacan J., Le Séminaire, livre XX, Encore, texte établi par J.-A. Miller, Paris, Seuil, 1975, p. 79.

¹² Ibid., p. 65.

¹³ Lacan J., Le Séminaire, livre VII, L'éthique de la psychanalyse, texte établi par J.-A. Miller, Paris, Seuil, 1986, p. 181.

¹⁴ Miller J.-A., Le Séminaire, livre VI, Le désir et son interprétation, texte établi par J.-A. Miller, Paris, La Martinière et le Champ freudien, 2013, quatrième de couverture.

У той час, коли поле здавалося більш відкритим і сприятливим для винаходів, з'явилися означники, що належать до лексики боротьби статей, яку Лакан пророкував: контроль, маніпуляція, домінування, примус, насильство, переслідування... На противагу цьому пропагується форма любові, яка нібито є консенсуальною, базується на взаємному визнанні і керується, по суті, гомеостатичним характером принципу задоволення. Феміністичні рухи політизували сферу приватного. В ім'я рівності суб'єктів права, вони сприяли впровадженню правового дискурсу між статями, і часто до кращого.

Але сьогодні, із злиттям неофемінізму та ідеології жертви, ми спостерігаємо політизацію інтимного. Ця політизація, що пропагує нові стандарти дискурсу, водночас атакує патріархат, який і без того перебуває в занепаді. Війна статей загострюється, часто в гірший бік. Чи не бачимо ми, таким чином, у цьому приписуванні страждань у коханні домінуванню однієї статі над іншою, в даному випадку чоловіка над жінкою, нову форму відкидання кохання та його ризиків? Нещодавній світовий успіх фільму «*Барбі*», безумовно, свідчить про це. У цьому контексті, підкріпленому науковим дискурсом, лише аналітичний дискурс надає місце реальному *eros* (*réel de l'éros*).

Питання структури

Кохання - це не лише результат впливу дискурсу, який змінюється залежно від епохи, це також питання структури.

Завдяки саме істерикам, Фройд одразу зацікавився феноменом кохання. Він багато разів повертався до вивчення того, як воно функціонує. У своїй праці «*Психологія мас та аналіз Я*»¹⁵, він присвятив цілий розділ стану закоханості і гіпнозу. Він використовує приклад романтичного кохання юнака, щоб проілюструвати збіднення його Его перед обличчям дорогоцінного об'єкта, який звеличується на місці Его-ідеалу. У стані закоханості останній нарешті заволодіє повнотою кохання до себе, позбавляючи Его будь-якого критичного мислення. Фройд описує це явище як «самопожертву» і порівнює її зі станом загіпнотизованого. Його слова сильні: поглинання Его об'єктом, відмова від Его, підпорядкування, зачарування. Тож не дивно, що після втрати, розриву або зради суб'єкт відчуває себе так, ніби йому ампутували частину себе - це каліцтво, яке не обходиться без великого болю.

У своєму останньому викладанні Лакан розглядає драму кохання у зв'язку з любовною зустріччю як такою. Ця зустріч вже не буде включати двох суб'єктів *нестачі буття* (*manque-à-être*), але двох тіл, що говорять, «здіяних як суб'єктів несвідомого знання»¹⁶. У своєму семінарі «*Ще*» він стверджує: «Бо тут немає нічого, крім зустрічі, зустрічі в партнері симптомів, афектів, всього того, що в кожній людині позначає слід її вигнання, не як суб'єкта, а як промовця, її вигнання з сексуальних стосунків.»¹⁷ Жак-Ален Міллер у «*L'os d'une cure*»¹⁸ (Кістяк лікування») формулює, що в перспективі сексуальних не-стосунків (*non*

¹⁵ Freud S., « Psychologie des foules et analyse du moi », Essais de psychanalyse, Paris, Payot, 1981.

¹⁶ Lacan J., Le Séminaire, livre XX, Encore, op. cit., p. 131.

¹⁷ Ibid., p. 132.

¹⁸ Miller J.-A., L'os d'une cure, Paris, Navarin éditeur, 2018.

rapport sexuel), а отже, партнера-симптома, створіння, що наділені статтю, утворюють пару на рівні жуїрування. Що стосується симптоматичного зв'язку, то він буде пов'язаний з означними структурами тіла, які визначають партнера як засіб жуїрування. Отже, ми повинні відрізнати структуру «для всіх х» від структури «не-всього» (pas-tout), яка розділяє чоловічий і жіночий способи сексуації і визначає тип партнера-симптома для кожного з них. Іншими словами, кожна з сторін насолоджується й страждає від кохання не в однаковий спосіб. Мовостворінню (parlêtre) чоловіка приписується фетишистський модус жуїрування по відношенню до об'єкта а, а мовостворінню жінки - його безмежність по відношенню до перекресленого А. Таким чином, болісні кохання можна відокремити відповідно до логіки, що притаманна кожній позиції в сексуації або кожної статі. Для одного - це локальний біль симптому, як від занози в тілі. Для іншого - безмежний біль спустошення і тотального руйнування. Знову ж таки, для когось дискомфорт ділити своє любовне життя на двох, що є притаманним його відновленню. Для іншого - ризик смертельного одруження з ідеальним інкубом, який не відповідає реальному партнеру. Але болісні кохання - це так само про те, як кожне тіло, що розмовляє, може залишатися герметично закритим від мови іншого.

Таким чином, афект - це не «голос тіла», його природна експресивність, а сигнал ефекту жуїрування, що співвідноситься з означальним знаком. В аналітичному досвіді ми вимушені робити акцент на залученості означника в афекті і, використовуючи вираз Лакана, підкреслений Міллером¹⁹ «верифікувати афект»²⁰. Якщо в найбільш класичному розумінні йдеться про донесення витиснутої істини, то у розумінні *афектації*, якою *lalangue* *traspasse* *le* *corps* (*l'affection traçante du corps par lalangue*) - про виділення травматичного сліду, що накладає відбиток на непорозуміння між статями.

Коли болючі кохання з'являються в нашій практиці, ми запрошуємо їх дозволити спіймати себе в тенета означників, щоб привести жуїрування у резонанс з мовою.

Переклад з французької: Олена Самойлова

¹⁹ Miller J.-A., « Les affects dans l'expérience analytique », op. cit. p. 101.

²⁰ Lacan J., « Télévision », op. cit., p. 524.